

Pripovedno in esejistično delo Borisa Pahorja se spričo svoje tematske in zvrstne različnosti izmika celostnemu pogledu.

Kljub temu pa njegov literarni opus ni podoben neurejenemu in nepreglednemu mozaiku, temveč je zbran ob nekaterih osrednjih temah, iz katerih je mogoče izluščiti globinsko jedro njegove pisave.

Predmet pisateljevega opazovanja je evropski in posebej slovenski človek 20. stoletja, ki se je brez lastne krivde znašel v položaju skrajne ogroženosti, v položaju preganjanca in žrtve, zaradi svoje »čiste ljubezni do svobode«. Prav iz te notranje nuje raste Pahorjev brezkompromisni upor zoper vse totalitarne sisteme, ki so tako usodno zaznamovali preteklo stoletje in njega samega. Že kot sedemletni otrok je ob požigu Narodnega doma v Trstu doživel neizbrisno travmo, ki predstavlja nenehni vir navdiha in osrednjo metaforo njegove proze. Element ognja se je namreč v zgodnji noveli *Kres v pristanu* razrastel v simbol tisočev in tisočev bodočih žrtev fašizma. Vizija ognjenih zubljev predstavlja v svojem semantičnem jedru vse fizično in duhovno nasilje nad slovenskim prebivalstvom Julijske krajine, ki so ga – kot piše v *Skarabeju v srcu* – »četrto stoletja držali v karanteni«. Prav s požigom tega najvidnejšega središča slovenske navzočnosti v Trstu se je, kot vemo, začelo etnično čiščenje mesta, ki se je kmalu razširilo na vso Primorsko. Razumljivo je, da je pojav raznarodovanja, terorja in militarizma zbujal v Primorcih zbegano in strah ter jih potiskal v asimilacijo, hkrati pa je prebujal osebno ozaveščenost, pokončnost in upor.

Pahorjev upor pa ni uperjen samo proti krivicam, ki so v času fašističnega terorja hudo prizadele njega samega in celotno slovensko skupnost na Primorskem, temveč tudi proti globokemu ponižanju, ki ga je pod udarci nacistične totalitarne ideologije doživel evropski človek v času druge svetovne vojne in ki se je na zunaj razkrilo v presunljivem dogajanju koncentracijskih taborišč. In tako smo pred drugo neozdravljivo travmo, ki se je kot tista iz fašističnih časov za vedno zarila v njego-

vo zavest. Kot humanist in mislec globljega etosa je čutil potrebo, da jo v svojem delu izpove in se tako, kot sam pravi, spopade »z neskončno razsežnostjo zla«.

Najglobljo preizkušnjo je Pahor kot pisatelj izpričal v *Nekropoli* (1967), v tem svojevrstnem besedilu, v katerem je zajel problematiko koncentracijskega taborišča ne le fragmentarno, kot velja za vrsto njegovih del, temveč v celoti. Lahko rečemo, da gre za delo, ki je na evropsko literarno kritiko in predvsem bralstvo napravilo izjemen vtis in ga danes v prevodu berejo Francozi, Nemci, Italijani, Španci, Rusi, Angleži in Američani pa še kdo. *Nekropola* pa ni samo skrajno veristični dokument o strahotah tabo-

TARNIH IDEOLOGIJ

DELO BORISA PAHORJA

aktualnosti

julij - mali srpan 2013

rišč, temveč hkrati pretresljivo pričevanje o človekovi upornosti, trdoživosti in humanosti. V najbolj črni realnosti taboriščnega pekla zmore odkriti v preganjanih ljudeh drobce nesebične dobrote, moči in volje do življenja. Njegov ponižani in razčlovečeni človek je v položaju skrajne stiske in nesvobode odprt obema skrajnostma, niču in smislu, pri čemer pa je humanistični refleks vendarle močnejši in odpornejši.

Ob povedanem tudi ne gre spregledati, da je holokavst v Pahorjevem delu prikazan ne samo kot židovska tragedija, temveč kot nadvse huda preizkušnja mnogih evropskih narodov, pa tudi Slovanov in še posebej Slovencev. Pri tem ne smemo prezreti, da je prav »virus trdoživosti«, kot ga sam imenuje, v taboriščih smrti globinsko povezal pripadnike številnih narodnosti Evrope, ki so trpeli in se borili proti nacizmu.

Tudi po povratku v rodno mesto leta 1946 Pahor še vedno ni našel miru. Povojni Trst ni bil samo jabolko spora med Italijo in Jugoslavijo, temveč prostor, v katerega so udarjali sunki sprtih svetov: Vzhoda in Zahoda. Politično in moralno dramo med rojaki v Trstu je uprizoril predvsem v romanu *V labirintu* (1984), kjer se je spopadel s tretjim totalitarizmom svojega časa – s komunizmom. Tudi tokrat ideja svobode, ki jo je nosil v sebi od rane mladosti, mora skozi udarce na vseh ravneh: od politične, idejne in kulturne do zasebne.

Razumljivo je, da Pahor ni mogel sprejeti slovenske podložnosti enoumnemu sistemu v matični domovini kot tudi ne teze o preživelosti narodnega. Zato je v svojih številnih delih, člankih, esejih in dnevnikih kljubovalno branil načelo pluralizma in narodne samobitnosti. Spomnimo se le njegovega intervjuja s pesnikom Edvardom Kocbekom leta 1975, kjer je pred slovensko javnostjo odprl »roški zločin«. V njem je Kocbek, nekdanji vodilni udeleženec slovenskega NOB-a, prvič spregovoril o pobojih v domovino vrnjenih domobrancev junija 1945. To svoje dejanje je avtor *Nekropole* plačal z enoletno prepovedjo vstopa v matično domovino in bojkotom njegovih knjig.

Ob sklepu lahko rečemo, da gre za pisatelja, ki je iz globoke jezikovne in politične travme zmogel priti do polne literarne ustvarjalnosti in znal vtisniti v sodobno evropsko kulturno polifonijo znamenje slovenske in osebne usode. Priznanje, ki ga je s svojim delom sicer pozno dosegel v svetu in doma, pa pomeni tudi velik delež k zmagi jezika, ki je bil v času fašizma obsojen na smrt.

dr. Marija Prijevec - Paternù

Če bi pisatelja Borisa Pahorja označili z dvema samima besedama, bi izbrali doslednost in premočrtnost, da o narodni zavesti ne govorimo. To je človek, ki se je uprl vsem trem diktaturam prete-

klega stoletja: fašizmu, ki mu je preprečil, da bi se šolal v materinem jeziku, ga poslal v vojsko v Afriko, nacizmu, ki ga je skušal zlomiti v koncentracijskih taboriščih, in komunizmu, ki mu je zaradi objave intervjuja s Kocbekom za nekaj let prepovedal vstop v matično domovino, mu onemogočil tiskanje knjig in sodelovanje v literarnih revijah.

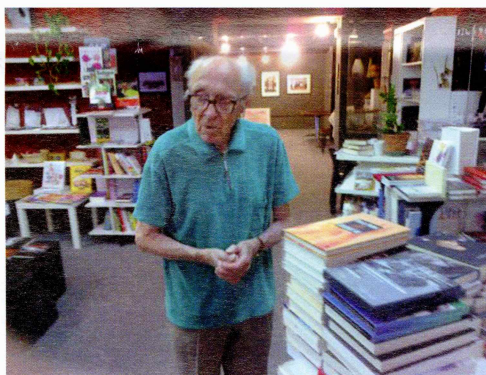
26. avgusta bo Boris Pahor, katerega Nekropola je bila pred petimi leti najbolj bran roman v Italiji, dopolnil 100 let. Obenem bo prvi slovenski pisatelj, ki je dosegel tako častljivo starost.

Rodil se je v tržaškem mestnem središču tik poleg Rusega mosta, na katerem je imel njegov oče stojnico z maslom. Prvi šok je doživel, ko je imel komaj 7 let.

13. junija 1920 so fašisti zažgali Narodni dom, kar je opisal v romanu »Grmada«, ki je izšel leta 1972.

Po končani osnovni šoli je nekaj časa obiskoval koprsko semenišče, nakar je dokončal gimnazijo. Vpoklican je bil v vojsko, poslali so ga v Libijo, kjer je maturiral. Po 8. septembru in zlomu italijanske vojske se je vrnil domov in se pridružil narodno-osvobodilni vojni. Leta 1944 so ga zajeli Nemci in poslali v koncentracijsko taborišče Natzweiler-Struthof, potem v Dachau in končno v Bergen-Belsen. Ko so zavezniki osvobodili taborišča, je bil v tako slabem zdravstvenem stanju, da so ga prepeljali v Francijo, kjer se je v sanatoriju zdravil leto dni. Človeško tragedijo v nacističnih taboriščih je opisal v svoji znani »Nekropoli«, ki je izšla v slovenščini leta 1967, prevedena je bila v francoščino, nemščino, srbohrvaščino, madžarščino, angleščino, španščino, katalonščino, italijanščino in finščino.

V večini svojih romanov Pahor opisuje dramo slovenskega človeka v 20 letnem fašističnem obdobju, poglobil pa se je tudi v raziskavo slovenske prisotnosti v Trstu. Tako je na primer ugotovil, da na Rižanskem shodu leta 804 niso samo prebivalci istrskih mest, pač pa tudi prebivalci Trsta protestirali proti ukrepu vojvode Ivana, da se naseli slovenske ljudi na zemljišča, ki so pripadala mestom. Dokument iz leta 1234 poroča o slovenskih vinogradnikih v Lonjerju. Tudi v naslednjih stoletjih so listine tržaškega mesta polna slovenskih priimkov. V ulici Cavana je imel leta 1454 palačo Miha Babič, na griču Sv. Justa pa Marin Pisec, Ivan Perman in kanonik Franc Mirec. In še bi lahko naštevali.

Prav zato Pahor ugotavlja, da nam manjka zgodovinska zavest. Ko smo bili na tem, da si jo na začetku 20. stoletja počasi utrdimo, je prišlo leto osemnajsto in nas zbilo kot toča vinograd. Seveda smo se uprli in upirali, za časa druge svetovne vojne tako korenito, da sami sebi nismo verjeli. A to je bil silovit izbruh, divje razdejanje. Trezna presoja bi morala priti potem, ko je orožje utihnilo. A namesto potrebne zbranosti nas spet ogrožajo same zasede: namesto dobrega zavetja, kjer bi se lahko oddahnili, smo spet izpostavljeni rezkemu prepihu.

Boris Pahor je bil vedno politično levo usmerjen, vendar ne komunist. Leta 1975 je skupno z Alojzom Rebulo objavil intervju s Kocbekom ob njegovi sedemdesetletnici. V intervjuju je vodja medvojnih krščanskih socialistov prvič javno spregovoril o povojnih izvensodnih pobojih, umorih domobrancev in drugih nasprotnikov nove oblasti. Vodstvo

Zveze komunistov Slovenije je z ostrimi časopisnimi napadi in z zahtevo, da se njeni tržaški somišljeniki distancirajo od publikacije, povzročilo, da je prišlo do kulturnega boja med zagovorniki Pahorja in Rebule ter njunimi nasprotniki.

S skladateljem Ubaldom Vrabcem je ustanovil politično stranko Slovenska levica, ki se je na volitvah pridružila Slovenski skupnosti. Kot predstavnik Slovenske levice je bil v devinsko-na-

brežinski občinski svet izvoljen Bojan Brezigar.

V Italiji so Pahorjev opus spoznali dokaj pozno, šele leta 2008, ko so na državni televiziji Rai predstavili njegovo Nekropolo v italijanščini. Tedaj je Pahor spregovoril tudi več stavkov v slovenščini. Leto prej je prejel red legije časti, ki je najvišje francosko priznanje. Prešernovo nagrado si je zaslužil komaj leta 1992, to se pravi ob osamosvojitvi. Večkrat je bil med kandidati za Nobelovo nagrado in se prebil celo do ožjega izbora.

O njegovo pokončnosti dokazuje tudi odklonitev častnega meščanstva mesta Trst za časa županovanja Di Piazze. V utemeljitvi niso niti z besedico omenili fašizma. Pa tudi lju-bljanskemu županu Jankoviću se ni zdel vreden, da bi ga imenoval za častnega meščana, češ da Pahor za Ljubljano ni napravil ničesar. Toda Ljubljana je slovenska prestolnica, za slovenstvo pa je Pahor dal in še daje vse. Oddolžila pa se mu je Evropa, saj je Pahor eden državljanov Evrope 2013.

Drobčen, suh, vendar žilav in poln energije.

Saša Rudolf